

Nr 846

Av herrar Ståhl och von Friesen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet.

(Lika lydande med motion nr 698 i Första kammaren)

I proposition den 13 oktober 1961 (nr 185) har Kungl. Maj:t framlagt förslag till riktlinjer för en omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet.

Alltsedan den nuvarande organisationen år 1946 trädde i kraft, har den enligt propositionen med undantag av den allra första tiden visat sig ur stånd att bemästra den successivt ökande arbetsbördan. Vissa delreformer, som beslöts vid 1954 års riksdag, ledde endast till temporära förbättringar, och sista tiden har läget blivit synnerligen oroväckande.

I skrivelse till Konungen den 13 oktober 1961 »angående behovet av åtgärder för avhjälpande av arbetsbalansen inom sinnesundersökningsväsendet m. m.» har riksdagens justitieombudsman lämnat uppgifter, som är ägnade att ytterligare belysa den olycksbådande utvecklingen inom undersökningsväsendet. Justitieombudsmannen framhåller att det i själva verket sedan mer än 20 år tillbaka så gott som ständigt förelegat en mer eller mindre utpräglad krissituation på detta område. Under de senaste åren synes en ytterligare förlängning av undersökningstiderna ha inträtt beträffande såväl häktade som övriga undersökningspersoner. »Eftersläpningen har otvivelaktigt sin yttersta grund i brister i undersökningsväsendets organisation», anför justitieombudsmannen och fortsätter: »Det har varit besvärligt att inom organisationens ram rekrytera och varaktigt behålla personal av olika kategorier, särskilt läkare, samt att skaffa vikarier under personalens ledigheter.»

Justitieombudsmannen har vidare redogjort för två färska undersökningsfall avseende häktade personer, vilka på grund av de utdragna undersökningstiderna suttit häktade betydligt längre än tidslängden för det frihetsstraff, vartill de senare dömts. I ett tredje fall, som vid tiden för justitieombudsmannens skrivelse ännu var föremål för hovrättens prövning, hade en häktad person efter nära fem månaders sinnesundersökning i underrätten dömts till 30 dagsböter.

Justitieombudsmannen anför efter redogörelse för dessa fall: »Ur rätts säkerhetssynpunkt är det emellertid ytterst betänkligt att situationen in-

om sinnesundersökningsväsendet blivit sådan, att icke mindre än tre dylika fall kunnat inträffa under en så kort tid. Om icke undersökningsväsendets kapacitet snabbt ökas, måste man räkna med att flera sådana kalamiteter komma att inträffa.»

Att krisen inom undersökningsväsendet förvärrats och att situationen nu är mera prekär än vad som framgår av propositionen, bestyrkes av de färskas uppgifter som redovisas av justitieombudsmannen. Denne skriver: »Under det senaste året har situationen på detta område ytterligare allvarligt förvärrats. Såsom framgår av medicinalstyrelsens månatliga översikter har antalet personer som väntade på undersökning inom fångvården, d.v.s. häktade och därmed jämställda, ökat från 120 den 1 augusti 1960 till 195 ett år senare. De som väntat mera än sex veckor utgjorde vid samma tidpunkter 67 resp. 121. Siffrorna per den 1 augusti 1961 äro enligt uppgift de högsta som förekommit inom fångvården. Även antalet exspektanter å fri fot har under samma tid ökat betydligt, nämligen från 132 till 189. Av dessa hade 94 respektive 145 väntat mera än 6 veckor. Den 1 oktober 1961 hade antalet exspektanter minskat något, nämligen till 181 inom fångvården och 182 inom sinnessjukvården. Antalet häktade och därmed jämställda, som väntat över 6 veckor, hade vid sistnämnda tidpunkt emellertid ökat och uppgick till 139 — d. v. s. mer än dubbelt så många som den 1 augusti 1960 — medan motsvarande antal icke häktade nedgått till 133.»

Den av justitieombudsmannen tecknade bilden är sålunda mörkare än det i propositionen redovisade läget.

I propositionen framlägges i första hand förslag till riktlinjer för en framtida omorganisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet. Denna reform kan visserligen tänkas få betydelse för att i en mer eller mindre avlägsen framtid medverka till att bringa undersökningsväsendets sedan årtionden bestående kris ur världen men kan näppeligen förväntas på något avgörande sätt lösa det akuta nödläge som nu hotar att bli katastrofalt. I propositionen föreslås därför också vissa snabbt verkande reformer, avsedda att genomföras inom ramen för det nu existerande undersökningsväsendet.

Beträffande den framtida organisationen synes ett par omständigheter särskilt förtjäna att framhållas.

Enighet har rått bland olika utredare att en av de väsentligaste orsakerna till den bestående eftersläpningen inom undersökningsväsendet varit att söka i personalkadrernas kvantitativa otillräcklighet. Som ovan nämnts, har detta påpekats även av justitieombudsmannen, som särskilt nämnt bristen på läkare. Den nuvarande organisationen omfattar 34 läkartjänster. Kommittén för det rättspsykiatriska undersökningsväsendet föreslog en utökning av läkartjänsterna till 39. Det är under sådana förhållanden anmärkningsvärt att den i propositionen skisserade organisationen endast omfattar 35 läkartjänster, en ökning med blott en tjänst i förhållande till för närva-

rande. Även om rättspsykiatrerna inom fångvården enligt förslaget kommer att befrias från vissa vårduppgifter, kvarstår dock skyldigheten att vårda de på klinikerna intagna. Då härtill kommer att propositionen föreslår (s. 46) att, med hänsyn till intresset av att rättspsykiatriens nuvarande isole- ring brytes, rättspsykiatrerna beredes möjlighet att delta i vårdarbetet vid de institutioner, till vilka de rättspsykiatriska anstalterna skall anslutas, kan det ifrågasättas om den totala arbetsvolymen för rättspsykiatrerna kommer att nämnvärt minskas genom den föreslagna reformen. Den kvantitativa förstärkningen av nu befintliga läkarbefattningar med endast en tjänst synes därför med hänsyn till den rådande nödsituationen alltför ringa.

Vid bedömningen av det framtida behovet av sinnesundersökningar har i propositionen icke omnämnts det faktum att det sedan länge föreligger ett betydande latent behov av sådana undersökningar. På grund av den allt- mera skärpta situationen inom undersökningsväsendet och de till följd där- av allt längre väntetiderna har domstolarna blivit restriktiva, när det gäller att tillgripa sinnesundersökning som medel i kampen mot brottsligheten. Med hänsyn till kriminalitetens oroväckande ökning, icke minst inom ung- domssektorn och bland alkoholmissbrukarna, är det ett samhällsintresse av stor vikt att abnormbrottslingarna blir föremål för adekvat kriminalpolitisk behandling. En förutsättning för att detta skall kunna ske är att de upp- täcks så tidigt som möjligt. Det viktigaste instrumentet härför är det rätts- psykiatriska undersökningsväsendet. I kampen mot den alltmer ökande brottsligheten fyller därför rättspsykiatrien en viktig funktion.

Som departementschefen framhåller är frågan om hur undersökningsvä- sendet bör vara utformat i hög grad beroende av den funktion som sinnes- undersökningarna skall fylla i straffprocessen. Då frågan om behandlingen av abnormbrottsligheten kommer att upptagas i det förslag till brottsbalk, som beräknas kunna föreläggas 1962 års riksdag, och därvid enligt uppgift bl. a. föreslås att ordningen med straffriförklaring slopas, kan detta förslag få så vittgående verkningar på undersökningsväsendet, att de för närva- rande omöjliga kan överblickas. Under sådana förhållanden framstår det som angeläget, att riksdagen icke utan närmare kännedom om brottsbalks- förslaget binder sig för bestämda riktlinjer rörande undersökningsväsendets utformning.

Med hänsyn till vad som ovan anförts, särskilt den omständigheten att riksdagen inom några månader kommer att få taga ställning till det för hela straffprocessen i viss mån revolutionerande brottsbalksförslaget, synes det finnas anledning att uppskjuta ett principbeslut om undersökningsvä- sendets organisation. Ett kortare sådant uppskov torde icke medföra men- liga följder för de omedelbart verkande åtgärder, som föreslagits i propo- sitionen.

Så mycket mer brådskande är vissa praktiska förbättringar. Praktiskt taget alla remissinstanser har sålunda understrukit kommitténs uppfatt-

ning att snara åtgärder är nödvändiga för att sätta organisationen i stånd att tillfredsställande fullgöra sina nuvarande uppgifter (s. 44). Som justitieombudsmannen påpekat, har svårigheterna under senaste året ytterligare kraftigt ökat.

För att bryta denna deletära utveckling föreslår departementschefen en rad olika åtgärder, som kan tänkas få en snabb verkan redan inom det nuvarande undersökningsväsendet.

I första rummet må nämnas förslaget att psykiatrer utanför den rättspsykiatriska organisationen anlitas för att mot särskild ersättning utföra undersökningar och avge utlåtanden. Denna ersättning utgår nu med 600 kronor för varje avgivet utlåtande. Här om har justitieombudsmannen i ovan nämnda skrivelse anfört följande.

Genom att utnyttja dessa utomstående läkare för sinnesundersökningar i större utsträckning än för närvarande är fallet, skulle man kunna öka produktionen av utlåtanden ganska väsentligt. I den nu rådande krissituationen är det synnerligen angeläget att i största möjliga grad tillvarata den förefintliga reserven av psykiatrer för nedbringande av undersökningsväsendets arbetsbalans framför allt beträffande de häktade. En dylik medverkan från läkare, som icke äro anställda vid undersökningsväsendet, måste grundas på frivilligt åtagande. Enligt vad som uppgivits anses emellertid det arvode om 600 kronor, som för närvarande utgår för varje sådan undersökning, vara alltför lågt för att stimulera de berörda läkarna till att åtaga sig dylika uppdrag i den omfattning, som skulle vara möjlig. Det synes vara i hög grad önskvärt att frågan om höjning av arvodet ofördröjligen upptages till prövning. Detta synes vara desto mera angeläget, som antalet undersökningar genom utomstående läkare i år företer en icke obetydlig minskning i förhållande till vad som varit fallet under de närmast föregående åren. Det skulle vara katastrofall om denna utveckling skulle försätta,

Enligt vad som upplysts har svårigheterna att få utomstående läkare att åtaga sig rättspsykiatriska undersökningar av icke häktade i Stockholm blivit så stora att de senaste månaderna ingen psykiater kunnat förvärvas för sådant uppdrag. Förhållandena ute i landet lär vara likartade. För att stimulera berörda läkare att åtaga sig sådana uppdrag kräves en kraftig höjning av arvodet för dessa utlåtanden. Därför torde arvodet böra sättas till 1 000 à 1 200 kronor. Då det är av vikt att redan från början tillförsäkra åtgärden största möjliga effekt måste det högre beloppet rekommenderas, detta så mycket mer som det rör sig om relativt blygsamma utgiftsökningar. Enligt uppgift i justitieombudsmannens skrivelse utgjorde antalet sådana undersökningar 228 år 1958, 251 år 1960 och 147 januari—september 1961. Verkställighet av 250 sådana undersökningar drar för närvarande en årlig kostnad av 150 000 kronor. En höjning av arvodet till 1 200 kronor och en ökning av antalet sådana undersökningar till det dubbla, skulle medföra en kostnad av 600 000 kronor. Under den kritiska övergångstiden, tills den nya organisationen trätt i kraft, skulle sålunda de årliga merkostnaderna inskränka sig till 450 000 kronor. Med hänsyn till psykiaternas intresse för

och behov av extrainkomster, skulle denna åtgärd med all sannolikhet visa sig effektiv. Samtidigt skulle den i förening med övriga här redovisade åtgärder få en betydande rekryteringsstimulerande effekt.

I propositionen har föreslagits att rättspsykiatrerna tillerkänns arvode för varje avgivet utlåtande, att arvodet för s. k. 4 §-intyg ändras och att hyresersättningarna till de rättspsykiatriska överläkarna revideras. Som justitieombudsmannen understrukit är det önskvärt att åtgärder vidtages utan tidsutdräkt, vilket torde få anses vara från den 1 januari 1962. Härför talar också det förhållandet att en avsevärd effektivisering av undersökningsväsendet kan vinnas genom relativt blygsamma kostnader.

Vad angår de rättspsykiatriska stationerna har departementschefen icke förklarat sig vara beredd att föreslå att beslut nu fattas, som binder stationernas förläggning (s. 50). Justitieombudsmannen har emellertid efter utredning av förhållandena på rättspsykiatriska avdelningen vid psykiatriska sjukhuset uttalat, att det framstår såsom nödvändigt att avdelningens lokalfrågor snarast får en tillfredsställande lösning. Nyligen har tillstånd lämnats till uppförande av en paviljong för en station för fyra läkare mot nuvarande sex. De uppgjorda ritningarna avser dock en sexläkarstation.

Med hänsyn till vad som anförts om de växande köerna av undersökningsfall, som i Stockholm är större än på många år, och den nuvarande organisationens otillräcklighet synes det icke försvarligt att i nuvarande läge minska antalet läkartjänster. Den projekterade undersökningsstationen bör därför uppföras som en sexläkarstation.

Med stöd av vad ovan anförts föreslår vi riksdagen,

att med anledning av Kungl. proposition nr 185 besluta,
att riktlinjer för det rättspsykiatriska undersökningsväsendets omorganisation bör fastställas först sedan förslag till brottsbalk förelagts riksdagen,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder fr. o. m. den 1 januari 1962 för effektivisering av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet enligt i motionen angiven riktlinje och att erforderligt anslag för ändamålet begäres å tilläggsbudget för innevarande budgetår, samt

att den nuvarande sexläkarstationen på psykiatriska sjukhuset i Stockholm bibehålles i obeskuret skick.

Stockholm den 7 november 1961

Manne Ståhl

Bertil v. Friesen